

VELJESVIESTI

TURUN SOTAVETERAANIT RY:N JÄSENLEHTI

1/2021

Puheenjohtajalta

Veteraanien virustorjunta jatkuu

Arvoisat veteraanit ja tukijoukot. Kirjoitan tätä puheenjohtajan tervehdystä huhtikuun puolivälissä. Koronaviruksen vastainen taistelu jatkuu jo toista vuotta. Jo voitettu talvi alkaa olla takana, mutta virustaudin osalta talvisota hävittiin tauti levisi ja paheni.

Teidän arvoisat veteraanit osalta tässä talvisodassa saatiin osavoitto, kun me järjestönä ja yhdistyksenä saimme teidät rokotuslistojen kärkeen. Tätä kirjoittaessani kaikille veteraaneille on tarjottu rokotusmahdollisuus ja lähes kaikki on rokotettu jo kahteen kertaan. Olemme kuitenkin Turussa edelleen vaikeassa korona-virusvaiheessa, vaiheessa, jonka tulevaisuutta on vaikea ennustaa. Elämme vielä kauan poikkeuksellista aikaa valmiuslain voimassa ollessa. Se merkitsee, että tapaamisia ei vielä kukaan saa järjestää, joka tarkoittaa hankalaa aikaa myös veteraaniasioiden hoidossa. Jatkosota virusta vastaan jatkuu, tosin juuri nyt näyttää hieman paremmalta.

Kirjoitin lehdessä 2/2020 vahvan vetoomuksen nuorille ikäluokille. Valitettavasti näyttää siltä, että vetoomus ei ole kaikille mennyt perille, siksi toistan sen.

Tartuntojen painopiste on edelleen nuorissa ikäluokissa niin työelämässä kuin vapaa-aikanakin. Tilastojen mukaan ns. suurkuluttajat saavat aikaan valtaosan uusista tartunnoista. Nyt olisi tärkeää saada nämä ikäluokat ymmärtämään, kuinka merkittävässä asemassa he ovat, ei vain taudin sairastajina, vaan myös viruksen levittäjinä – aina keski-ikästään 95-vuotiaisiin veteraaneihin asti.

Te kunnioitetut veteraanit olette sellaisia tervaskantoja, joihin virus ei onneksi ole saanut otetta. Te olette läpikäyneet sodissa sellaiset poikkeusolot, että niihin verrattuna tällaiset epidemiat ovat pikkujuttuja, vaarallisia, mutta rajallisia. Toivon, että rokotukset auttavat teitä selviämään myös tästä eteenpäin.

Minä vetoan vakavasti teihin nuoret. Tuntekaa vastuu omasta terveydestänne. Silloin huolehditte samalla vanhemmista. Veteraanimme ovat velvollisuutensa tehneet tässäkin taistelussa ja ovat noudattaneet saamaansa ohjeistusta ja varotoimenpiteitä. Vaikka te sairastatte taudin lievänä, sen levittäminen riskiryhmiin, myös sotiemme veteraaneihin, on pahimmassa tapauksessa hengenvaarallista.

Olen tarkoituksella kirjoittanut koronasta, vaikka juuri nyt alkaa näyttää paremmalta. Toivottavasti kolmas aalto taittuu keväiseksi vireeksi keisää kohti mentäessä.

Meillä on Turun Sotaveteraaniyhdistyksessä vielä n. 80 veteraanijäsentä. Heidän auttamisensa on yhdistyksen ydintehtävä. Me pyrimme edelleen tukemaan kaupungin toimijoita mm. kotiin annettavien palvelujen varmistamisessa ja palvelutarvearviointien jatkuvassa ajan tasalla pitämisessä. Saamani palautteen perusteella veteraanien maksuttomat kotipalvelut toimivat kohtuullisen hyvin. Siitä kiitokset Turun kaupungin hyvinvointitoimialalle, joka toimii melkoisessa työpaineessa pelkästään rokotustenkin osalta.

Veteraaniperinteen turvaamisessakin on edetty seuraavaan vaiheeseen. Ansiokkaasti ja pitkään toiminut Tu-

run Sotaveteraanien tuki- ja perinneyhdistys päätti toimintansa vuoden vaihteessa. Sen perinnetoiminta kuitenkin jatkuu pääyhdistyksen yhteyteen perustetussa perinnetoimikunnassa kunhan koronatilanne sen sallii. Me olemme luvanneet teille kunnioitetut veteraanit, että se kaikki mitä teitte sotien aikana itsenäisyytemme turvaamiseksi ei saa unohtua. Me pidämme lupauksemme.

Näissä hankalissa merkeissä toivottan kuitenkin valoisaa kevättä ja toivottavasti lämmintä kesää. Pitäkää itsenne terveinä ja voikaa hyvin.

Pekka Paatero
Turun Sotaveteraanit ry:n
puheenjohtaja

Laivaston soittokunnan vaskikvintetti talvisodan muistojuhlissa.

Sisällysluettelo

Puheenjohtajan tervehdys	2
Muistojuhla tuomiokirkossa.....	4
Naisjaoston kuulumisia.....	5
JR 14 Petsamossa.....	6 - 9
Mitä tapahtuikaan Pääskyvuorella	10 - 13
Toiminnanjohtajan tervehdys.....	14
Soittajat valmiina syyskauteen.....	15 - 16
Perinnekuoro aloittaa	17
Sotilaspojan muistot.....	18 - 19
Hangossa saksalaisleiri	21 - 23

Kansikuva; Itsenäisyyden kivi on kuvanveistäjä Antti Louhiston tekemä veistos, joka sijaitsee Turussa Itäisellä Rantakadulla Sampoalinnan rinteessä. Teos on nelikulmainen ylöspäin kapeneva obeliski, jonka materiaalina Louhiso on käyttänyt graniittia. Obeliskin yläosassa on Suomen valtion tunnus, leijona.

”Nytkin tarvitsemme toivoa”

- Kenenkään ei pitäisi joutua selviämään yksin, muistutti arkkipiispa Tapio Luoma Talvisodan päättymisen muistojuhlassa Turun tuomiokirkossa. - Nyt tarvitsemme toivoa, kun odotamme koronaepidemian päättymistä.

”Kun Talvisota oli päättynyt, ulkoministeri Väinö Tanner puhui Suomen kansalle radiossa. Hän halusi vahvistaa suomalaisten uskoa tulevaisuuteen. Sota oli ollut raskas kokemus. Nyt oli katsottava eteenpäin.

Jo sodan aikana ajatus rauhasta oli antanut ihmisille toivoa. Jaksettiin taistella, kun tiedettiin, että kerran sota päättyisi. Vaikeuksien keskellä oli toimittu yhdessä ja ihmiset olivat auttaneet ja tukeneet toisiaan. Se oli tärkeää. Kenenkään ei pitäisi joutua selviämään yksin. Nytkin tarvitsemme toivoa, kun odotamme koronapandemian päättymistä. On jaksettava noudattaa viranomaisten ohjeita ja rajoituksia, kunnes poikkeusolot ovat ohi.

Me kaikki suomalaiset voimme ottaa mallia siitä, miten sotaveteraanien sukupolvi kesti sodan koettelemukset. Heidän tilanteensa oli vielä paljon vaikeampi kuin meidän nyt. Monelle heistä antoi rohkeutta se, että he uskoivat Jumalaan. Mekin kiitämme nyt Jumalaa siitä, että veteraanit jaksoivat puolustaa maatamme.”

Talvisodan päättymisen muistojuhla on seurattavissa netissä osoitteessa virtuaalikirrko.fi. Tilaisuus on koronarajoitukset huomioiden nauhoitettu Turun tuomiokirkossa.

Avustavana pappina toimii Turun tuomiokirkkoseurakunnan vt. kirkkoherra Mika Mäntyranta. Musiikista vastaavat kanttori Anu Åberg sekä urkuri Markku Hietaharju.

Muistojuhlassa kuullaan tuttua ja perinteistä musiikkia, esimerkiksi Suomalainen rukous sekä Finlandia-hymni, dir. canf Pekka Salmisen johtaman Turun Sotaveteraanilau-

lajien perinnekvartetin esittämänä; Kai Kiilunen, Markku Majaniemi, Pekka Urho, Matti Vuori ja Reijo Mäkynen.

Laivaston soittokunnan vaskikvintetti esiintyy Toni Isokiven johdolla. Hänen lisäkseen kvintetissä soittavat Antti Riihimäki, Mikko Perälä, Vesa Huhtasalo, Janne Roine sekä lyömäsoittaja Tomi Salo.

Naisjaoston kuulumisia

Toivotan kaikille hyvää jatkoa koronavuodelle. Samalla haluan kiittää kaikkia viime vuoden tilaisuuksiin osallistuneita ja etenkin tilaisuuksia järjestäneitä jäseniämme kiitettävästä aktiivisuudesta. Tällä hetkellä meitä lähinnä askarruttaa maailman laajuinen koronaepidemia, joka kurittaa meitä edelleen sekä rajoittaa ja muuttaa rajusti toimintaamme.

Tätä kirjoittaessani koronaepidemia on edelleen Turun alueella leviämismisvaiheessa. Olen pahoillani, että joudun toteamaan, ettei jatkosta ole vielä tietoa. Toimintamme on ollut katkolla, hengellisen jaoston toimintaa lukuunottamatta.

Naisjaosto on kuitenkin suunnitellut kevään ohjelmaa. Pyrimme jatkossa, jos korona sallii, kokoontumaan keran kuukaudessa:

TOUKOKUU perjantaina 7.5.
klo.13.00 ”Iloinen iltapäivä”
muistin virkistäminen

KESÄKUU perjantaina 4.6.
klo.13.00 ”Kesää odottaen”
rov. Antti Koponen,
musiikkia

Kokoontumiset Tuomiokirkkoseurakunnan toimitalolossa, Eerikink.3. 2-kerros. Kiitämme seurakuntaa, että saamme yhä jatkaa kokoontumisia seurakunnan tiloissa.

Meitä naisjaostossa on tällä hetkellä vain 42 jäsentä, heistä kunniajäseniä on 9. Jäsenistä 27 on yli 90-vuotiaita ja vain 5 alle kahdeksankymppisiä. Jäsenemme toimivat aktiivisesti myös hengellisen jaoston ja muonitusjaoston toiminnassa. Pyrimme vielä voimiemme mukaan hoitamaan yhdistyksemme eri tilaisuuksien kahvitukset.

Hyvän elämän ohje on: Elä jokainen päivä avoimin silmin, sydän rallaan. Ei jokaisena päivänä tarvitse tehdä jotain suurta ja ihmeellistä, mutta joka päivä voi tehdä jotain hyvää, vaikka kysellä kuulumisia, miten voit tänään, mitä sinulle kuuluu. Tätä ohjetta jäsenemme tuntuvat hy-

vin noudattavan, sillä sisarverkosto toimii hyvin näin koronaepidemia aikanakin. KIITOS teille kaikille, että jaksatte pitää huolta itsestänne ja toisistanne!

Tulevaisuus tuo monenlaisia haasteita, siihen saamme varautua. Naisjaosto pyrkii jatkamaan toimintaansa; ajatuksella- vuosi kerrallaan, voimiemme mukaan!

Yhteistyössä vielä jaksavien veteraaniveljien kanssa koetamme pitää huolta yksinjääneistä ja heistä, joilla ei ole enää voimia, tai muuten mahdollisuutta tulla mukaan. Pienet palvelukset, muistamiset ja auttamiset tavalla tai toisella antavat iloa ja valoa päivään.

Aurinkoista ja hyvää kevättä kaikille!

Pirkko Kuorehjärvi

Saksalaisten kenttähautausmaalla Petsamossa on muistomerkki niille 12 000 sotilaille, jotka menettivät henkensä taisteluissa Jäämeren rintamalla. (Kuva Sari Kanervo/2019)

JR 14 Petsamon taisteluissa 1941

Petsamo kuului Suomelle vain vajaan neljännesvuosisadan eli vuodet 1920–1944. Kuitenkin tuo vaihe on monella tapaa merkityksellinen Suomen historiasa. Vuonna 1864 keisari Aleksanteri II oli luvannut Suomelle Petsamon vastikkeeksi Rajajoen kivääritehtaan alueesta, mutta vasta Neuvosto-Venäjä lunasti lupauksen Tarton rauhassa vuonna 1920. Pian 1920-luvun alussa Petsamosta, läheltä Norjan rajaa Kaulatunturin Kolosjoelta löydettiin Euroopan rikkain nikkelimalmio. Kaivoksen rakennustyöt alkoivat 1930-luvulla.

Talvisodassa Neuvostoliitto valtasi Petsamon mutta antoi sen Suomelle takaisin Moskovon-rahassa maaliskuussa 1940. Väli rauhan aikana Suomi pystyi hoitamaan tuontiaan ja vientiään Liinahamarin jäättömän sataman kautta Ison-Britannian myöntämien laivauslupien turvin. Muut väylät maailman merille olivat tukossa Britannian julistettua Euroopan mantereen merisaartoon.

Jatkosodan aikana Kolosjoen kaivoksen tuotanto rahdattiin Saksaan, jonka sotatarviketeollisuudelle Petsamon nikkelillä oli suuri merkitys. Syksyn 1944 välirauhansopimuksessa Petsamo oli ”palautettava” venäläisille, sillä Molotovia lainaten ”ve-

näläiset olivat kaksi kertaa antaneet Petsamon Suomelle, mutta Suomi päästi sinne Neuvostoliiton pahimmat viholliset”. Sodan jälkeen venäläiset aloittivat kaivostuotannon uudelleen. Kolosjoki tunnetaan tänä päivänä nimellä Nikel.

Murmanskin valtausyritys epäonnistui

Operaatio Barbarossan alkaessa Saksan Norjan-armeijan, AOK Norwegenin, tehtävänä oli miehittää nopeasti Kolosjoen kaivos ja valata Murmansk sekä sitä ympäröivä

tukikohta-alue. Murmanskin valtaus oli tarkoitus toteuttaa hyökkäämällä kahdesta suunnasta: Petsamosta Jäämeren rannikkoa pitkin ja Sallasta Kantalahteen. Hyökkäys epäonnistui. Kantalahtea, joka toisen maailmansodan aikana oli puna-armeijalle tärkeä huoltokeskus, ei onnistuttu valtaamaan ja valtaamatta jäi myös Murmansk.

Hyökkäys Murmansiin pysähtyi Litsajoelle edettyään vain 25 kilometriä. Kalle Korpi sanoo tutkimuksessaan ”Tavoitteena Muurmanni”,

että ”puna-armeijan kiivas vastarinta teki vaikutuksen ilmeisen ylimielisessä taisteluihin lähteneisiin vuoristojoukkoihin. Ennakko-odotusten vastaisesti neuvostosotilas oli sisukas ja taipumaton.”

Kun saksalaisten hyökkäys pian joutui vaikeuksiin, he pyysivät heinäkuun 1941 alkupäivinä Suomelta lisäjoukkoja. Petsamoon siirrettiin nyt Turussa kootut I ja II pataljoona jalkaväkirykmentti JR 14:sta, joka aivan jatkosodan alkuvaiheissa oli alistettu merivoimien komentajal-

le Ahvenanmaan miehitystä varten. Operaatiota nimitettiin Kilpapurjehdukseksi. Syyskuussa 1941 JR 14 siirrettiin Jäämeren rannoilta Kiesinkiin, Röhön–Uhtuan erämaihin.

JR 14:n riveissä oli myös luovutetun Karjalan miehiä, sillä karjalaiset reserviläiset kutsuttiin riveihin silloisilta asuinpaikkakunniltaan. Petsamon alueen taisteluissa rykmentin kaksi pataljoonaa menetti kaatuneina ja haavoittuneina kymmeniä miehiä. Kaatuneet haudattiin aluksi kenttähautausmaalle Petsamon kirkonkylään Parkkinaan ja siirrettiin sieltä myöhemmin kotiseuduilleen.

Yksi kaatuneista oli Turun yliopiston rehtorin Einar W. Juvan esikoispoika, luutnantti Ilmo Jorma Juhani Juva; hän kaatui Kalastajasaaren taistelussa 11.8.1941, haudattiin Parkkinaan, josta siirrettiin ja siunattiin Turun sankarihautausmaalle marraskuussa 1941. Toivo Armas Hörkkö kaatui elokuun 20. päivänä Kalastajasaarennon kannaksella. Hän sai viimeisen leposijansa takaisin vallatusta Karjalasta, kotipitäjän Johanneksen sankarihautausmaalta.

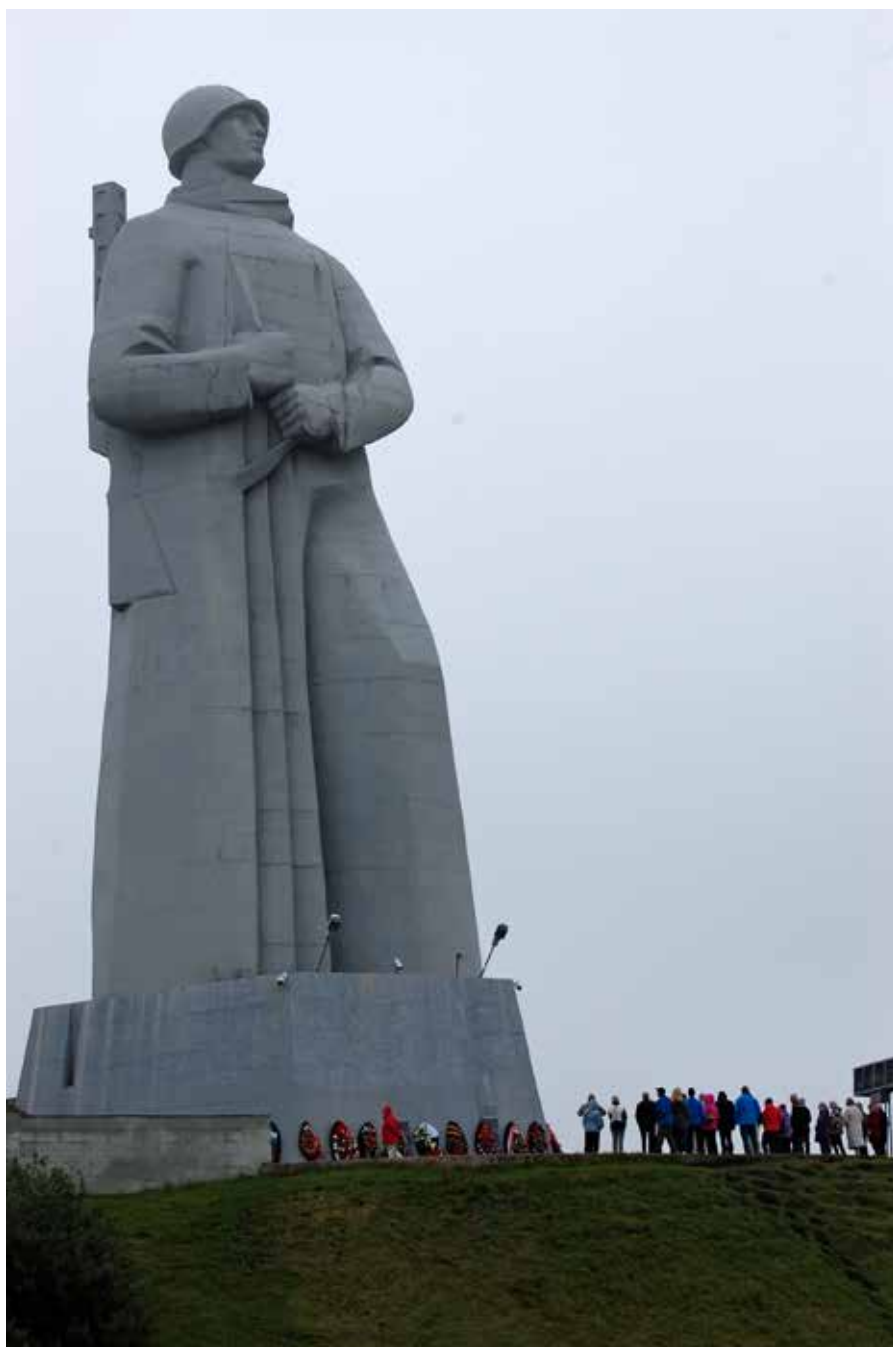
Brittien

pommitukset

Petsamoon

Neuvostoliiton kanssa liittoutunut Iso-Britannia pommitti heinäkuun 30. päivänä Liinahamaria, jonka itäpuolella I pataljoona oli tuona päivänä partiointi- ja varmistustehtävissä sataan metriin kohoavalla Mustatunturilla. Brittien hyökkäys tapahtui lentotukialuksilta HMS Victorious ja HMS Furious. Liinahamaria vastaan hyökkäsi kuusi hävittäjää ja kahdeksantoista pommikonetta.

Koneet lensivät niin matalalla, ettei niitä ollut helppo tulittaa tunturin rinteeseen sijoitetuilla ilmatorjuntatykeillä. Satamassa olleista kahdesta laivasta brittikoneet upottivat norjalaisen rahtialuksen. Hyökkääjät menettivät kolme konetta neljän pala-

Aljosa-patsaalla Murmanskin sataman partaalla palaa ikuinen tuli. (Kuva Sari Kanervo/2019)

nessa vaurioituneina tukialuksille. Samanaikaisesti Kirkkoniemeä vastaan tehdyssä hyökkäyksessä brittien tappiot olivat suuremmat.

Brittikoneet tulivat Petsamoon vielä toisenkin kerran, syyskuun 28. päivänä, nyt Neuvostoliiton puolelta Murmanskin ja Arkangelin lentokentiltä ja hyökkäsivät Petsamojoen siltoja vastaan. Siltoja koneet eivät saaneet tuhotuksi, mutta pommit saivat aikaan maanvyörymän, joka täytti joen uoman kahden ja puolen kilometrin pituudelta.

Ikävän torjuntaa niukoissa oloissa

Petsamon alueen karuissa ja niukoissa oloissa – jossa polttopuutkin oli kuljetettava joukoille kantohevosilla – myös ikävä oli torjuttava omin voimin. Rykmentin valistusupseeri, luutnantti Santalahti, antoi heinäelokuun taitteessa käskyn perustaa

lepovuorossa olevan I pataljoonan keskuuteen maan pohjoisin ikävän torjuntapatteri. Kokoon saatiin parikymmenhenkinen laulukuoro. Samoin II pataljoona perusti oman laulukuoronsa. Kuorojen tärkeimpiä tehtäviä oli juhlistaa sankarihautajaisia.

Kevyempiä tilaisuuksia miehille järjestettiin paikallisella matkailumajalla, johon tosin mahtui vain pari komppaniaa kerrallaan. Lauluja oli ryhtynyt laatimaan rykmenttiin kuulunut Usko Hurmerinta (vuodesta 1943 lähtien Usko Kemppi). Jäämeren rannalla kesällä 1941 syntyivät muiden muassa ”Jäämeren joukkojen laulu” ja ”Heili Petsamosta”.

Ensin mainitun kertosaikassa kuvastuu usko tulossa olevaan voittoon: ”Monen saavutti matkalla määränpää, / eivät nähneet he voittoa suurta, / mutta muistoista koskaan ei unhoon jää / pojat Suur-Suomen sankarijuurta.” Karjalan heilin sävelellä

kaikui laulu Petsamon kolttatytöstä, joka sitoi soturin pulkkaan poroköysin. Laulu kertoo soturien matkasta Ahvenanmaalta äärimmäiseen Pohjolaan: ”Ensin seilattiin / kauas Oolantiin, / Sundblomilta valtakunta vallattiin, / sitten jatkui tie, / missä määrää lie; / Muurmanniin ja Hamariin se vie.”

Sankarikaupunki Murmansk

Puna-armeija puolusti sitkeästi Murmanskia, sillä sinne sekä Arkangelin satamaan johtavaa Jäämeren reittiä pitkin Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian laivasaattueet kuljettivat sodan aikana apua Neuvostoliitolle. Murmanskin satama on Golf-virran ansiosta jäätön ympäri vuoden, Arkangeliin laivat eivät päässeet talvella. Apua venäläisille kuljetettiin myös Persian käytävän eli Basran kautta sekä Vladivostokiin Tyynenmeren rannalla.

JR 14:n telttaleiri Björssbyssä Maarianhaminassa 30.6.1941. SA-kuva

Vuonna 1942 saattueet alkoivat menettää laivojaan. Saksalaisten sukellusveneet, ”merten sudet”, hyökkäsivät Murmanskiin meneviä laivasaattueita vastaan, ja heidän ilma-aseensa hallitsi Jäämeren Islannista Kuolan niemimaalle. Murmanskia ja sen satamaa pommitettiin. Jäämeren reitille ei löydy vertaa sotahistoriasta. Kuuluisa on Alistair MacLeanin romaani ”Saattue Murmanskiin”.

MacClean panee lukijansa kuvittelemaan, miltä tuntuu kun Jäämerellä on 40 astetta pakkasta, eikä meri sittenkään jäädy. Miltä tuntuu, kun 30 asteen pakkasessa ulvova tuuli Pohjoisnavalta tai Grönlannista tunkeutuu läpi paksuimpienkin vaatteiden kuin kirurgin veitsi. Millaista on kannella, jolla on viisisataa tonnia jäätä ja jossa paljas iho jäätyy viidesä minuutissa, kun pärske iskee kasvoihin jääkiteinä keulan syöksyessä aallonpohjaan. Ihmisen kestävyys on koetuksella katkeamispisteeseen saakka. Hajoavat ja uppoavat alukset, tovereiden murskaantuneet ja mereen vajoavat ruumiit muistuttavat päivittäin siitä, mitä itsellekin voi tapahtua.

Ja kuitenkin he kestivät. Samoin kestivät Murmanskin puolustajat. Yksi Neuvostoliiton suuren isänmaallisen sodan sankarikaupungeista on Murmansk. Sankarikaupungin arvonimi myönnettiin kahdelletoista Venäjän, Ukrainan tai Valkovenäjän kaupungille paikkakunnan puolustukseen liittyvistä saavutuksista sodassa. Sankarilinnoituksen arvonimen sai Brestin linnoitus Valkovenäjällä.

Pirkko Kanervo

FT, historiantutkija, tietokirjailija

Näkymiä Kalastajasaarennon Mustatunturin maastosta. SA-kuva

”Korsut on tehtävä kivistä, koska puuta on mahdoton saada. Saksalaiset ovatkin rakentaneet itselleen hyvin kodikkaita korsuja,” kertoo kuvateksti. SA-kuva

Mitä tapahtui Pääskyvuorella sotavuosina

*Suomi valmistautui odotettavissa olevaa sotaa silmälläpitäen jo vuonna 1938. Asiaa käsiteltiin toimikunnassa, joka oli asetettu selvittämään ampu-
matarvikkeiden valmistuksessa tarvittavien raaka-aineiden ja puolivalmisteiden varastoimisesta koskevia kysymyksiä. Tuloksesta toimikunnan työstä oli, että Turun Pääskyvuoreen ryhdyttiin rakentamaan kalliotunneleita ja varastoja.*

Pääskyvuori oli ennen toista maailmansotaa kallioinen ja asuttamaton alue nykyisen Turun kaupungin itäpuolella. Puolustusministeriö ryhtyi rakennuttamaan alueelle ”Pääskyvuoren varikkoa” huhtikuussa 1939.

Alue katsottiin tarkoitukseen sopivaksi, koska se oli riittävän kaukana kaupungin keskustasta. Sodan uhatessa arveltiin, että puolustusvoimien kohteet tulisivat olemaan hyökkääjän ensisijaisia pommituskohteita ennen varsinaista kaupunkia.

Suunnitelma oli rakentaa tiloja sotateollisuudelle sekä louhia ”pomminkestäviä” varastoluolia. Turun teollisuuspiiri määrättiin valvomaan töitä. Lokakuussa 1939 aloitti toimintansa peitenimellä ”Turun Teollisuuspiirin osasto W” yhdessä Forsiitti- ja Dynamiitti Oy:n kanssa.

Valittu alue aidattiin, järjestettiin vartiointi ja ulkopuolisilta pääsy alueelle kiellettiin. Henkilöstön työsuojimuksissa vaadittiin ehdoton

ta vaitioloa sekä kiellettiin piirtäminen ja valokuvaaminen aidatulla alueella.

Vapaaehtoisia työntekijöitä saatiin Turun kunnallisen työnvälitystojen kautta, pakkoa ei käytetty. Alussa tuli myös sopimatonta henkilöstöä. Helmikuussa 1940 Pääskyvuorella työskenteli neljä insinööriä, viisitoista työnjohtajaa, kaksi konttoriapulaista, kahdeksan autonkuljettajaa ja apumiestä, kaksi varastomiestä, kolme lämmittäjää, kaksi vartiomiestä, 83 työmiestä ja 114 naistyöntekijää, yhteensä 233 henkilöä. Määrät on ilmoitettu kahdeksan sivua käsittävässä toimintakertomuksessa ajalta 23.10.1939 – 15.6.1940.

Toimintaa johti mahdollisesti kemisti, reservin luutnantti J. O. Westberg apulaisenaan insinööriluutnantti O. E. Laukka. Käyttöinsinöörinä toimi

mi reservin insinööriluutnantti P. J. Karttunen apulaisenaan reservin insinööriluutnantti V. E. Häkkinen. Pääskyvuoren laitoksessa toimi

käyttöinsinöörin apulaisena myös diplomi-insinööri H. V. von Schantz.

Talvisodan alussa perustettu Ammuslataamo 2 b (A.Lat.2 b) ryhtyi valmistamaan räjähtävää materiaalia, jota sijoitettiin luoliin ja maanpäällisiin rakennuksiin.

Luolien katot laudoitettiin kestävämmään irtoavia kiviä. Seinät laudoitettiin kahden metrin korkeudelle ja lattiat rakennettiin betonista. Luolien sähkökatkaisijat sijoitettiin ulkopuolelle. Luolat ilmastoitiin imu- ja painepuhaltimilla. Niiden ilma kuumennettiin höyryllä. Muutamat hermovikaiset (?) työntekijät valittivat luolassa tukehtuvansa.

Pääskyvuoren räjähdysainevalimo aloitti työnsä marraskuussa 1939 luolatilassa. Räjähdysaineiden puristusosasto aloitti vähän myöhemmin samassa kuussa. Tuotteiden patru-
nointiosasto aloitti työnsä joulukuun alkupäivinä 1939.

Yksi luola toimi räjähdysainevarastona. Kahteen muuhun luolaan varastoitettiin valmiita räjähteitä kevästä 1940 alkaen. Tettryyli-nimistä räjähdysainetta kuivatettiin ulos rakennuksessa puukopissa.

Suutareita

Myös neuvostoliittolaiset, räjähtämättä jääneet lentopommit eli ”suutarit” koottiin Turkuun. Ne käsiteltiin Pääskyvuorella ulkona puukopissa. Niistä poistettiin räjähdysaine kuumen höyryn avulla, jos se oli pelkätään trotyyliä. Tyhjät kuoret vietiin muualle. Joukossa saattoi olla myös amatolitäytteisiä pommeja. Niissä olleen, liunneen ammoniumnitraatin käsittelystä ei ole tarkempia tietoja. Se saattoi sekoittua toimivien työpisteiden jätevesiin ja joutua saman tien maastoon.

Laitoksessa valmistettiin ammoniumnitraatista (50 %) ja trotyyliä (50 %) amatoli-nimistä räjähdysainetta. Ensin mainittu on yleisesti käytetty lannoitusaine ja jälkimmäinen on teollisuustuote. Mainittakoon, että suuri erä ammoniumnitraattia räjähti Beirutin satamassa 20. elokuuta vuonna 2020 aiheuttaen suurta tuhoa. Pääskyvuorella ammoniumnitraattia lie-
nee käsitelty amatolin valmistuksessa työpisteessä muutamia kymmeniä kiloja kerrallaan.

Ammuslataamossa sulatettiin räjähtämättömiksi jääneistä venäläisistä lentopommeista eli ”suutareista” vesihöyryllä amatoli tai trotyyli pois kuorestaan uudelleen käytettäväksi. Pommit kuljetettiin koko maasta Turkuun. Näin saatu räjähdysaine käytettiin suomalaisen tykistön kranaattien ja lentopommien valmistuksessa.

Laitoksessa valmistettiin erilaisen räjähteiden aloitepanoksia eli räjäyttimiä, valmistettiin erilaisia kartusseja eli panososia, täytettiin munakäsikranaatteja, puristettiin porapatruunoita, tehtiin sarjapanoksia, valettiin räjähdysaine kranaattien kuoriin sekä kuivatettiin tettryyli-nimistä räjähdysainetta.

Ammusten kuoria työstivät Kärämäessä Oy Tolfvan Ab koneillaan ja Wärtsilä-Yhtymän Crichton-Vulcan yhdellä hydraulisella puristimella. Jälkimmäistä kutsuttiin leikillisesti ”Pommilaksi”, vaikka siellä ei tosiasiaa käytetty lainkaan räjähdysaineita. Kuoret kuljetettiin täytettäväksi Linnavuoreen räjähdysainevalimoon.

Vuorotyössä

Helmikuussa 1940 laitoksessa työskenteli 233 henkeä ja syksyllä 1944 noin 650 kolmivuorotyössä. Työntekijät olivat pääasiassa paikkakuntalaisia, jotka koulutettiin työpaikoillaan. Ammattitaitoisia työntekijöitä lienee siirretty tai muuttanut Tur-

kuun ulkopuolelta. Aamuvuoron työaika oli kello 06.00 – 14.30, päivävuoron kello 14.30 – 23.00 ja yövuoron kello 23.00 – 06.00. Mainittakoon vielä, että ammuslataamossa työskenteli nuorena miehenä tuleva tasavallan presidentti Mauno Koi-visto ennen joutumistaan asepalvelukseen ja rintamalle. Työmiehet saivat palkkaa 6–8 markkaa tunnilta ja naiset 4–5 markkaa.

Työolosuhteet lataamossa olivat puutteelliset. Työtä ei aluksi tunnettu. Räjähdysainetyössä ilmeni ajoittain ”ammattisairauksia” kuten ihottumaa, erityisesti käsien ihon kellastumista, päänsärkyä, pahoinvointia, unettomuutta ja ruokahalun puutetta, joihin ei aina käytetty parannuskeinoja. Usein ne paranivat itsestään. Työtehtäviä oli mahdollista vaihtaa työpisteillä. Vaikeimmissa tapauksissa työntekijä siirrettiin muuhun kuin varsinaiseen räjähdysainetyöhön. Henkilökohtaisina suojaimina käytettiin ”suojapuuteria” ja pölynsuodattimia. Suojapuuterin koostumusta ei enää tiedetä, mutta pölynsuodattimet luultavasti muistuttivat tämän päivän ”koronamaskia”.

Jatkosodan aikana Pääskyvuoren lataamon nimi vaihtui. Uudeksi nimeksi tuli Ammuslataamo 5, joka jaettiin syksyllä 1943 kahteen osaan: Raaka-ainesarikko 1 ja Ammuslataamo 5 (A.Lat.5). Uudelleen yhdistettynä nimi vaihtui Raaka-ainesarikko 1:ksi, johon kuuluivat lataamo-osasto ja varikko-osasto.

Pääskyvuoren rakennelmien laatu ja määrä kokonaisuudessaan on merkitty 1: 1000 mittakaavaiseen asemapiirrokseen. Vuonna 1945 tehty piirros ei luonnollisesti vastaa tilannetta toiminnan alettua vuonna 1940. Rakennuskanta lisääntyi vuosien mittaan. Alueella oli:

- maanpäällisiä ja louhittuja varastoja
- toimisto
- kaksi asuinrakennusta
- vartiotupa

- palokalustovaja
- autotalli
- halkosirkkeli
- työpaja
- pesu- ja pukuhuone
- kuivaamo
- kattilahuone
- valimo
- pesula
- pumppuhuone
- korjaamoparakki
- tarkemmin määrittelemätön katos
- autohiilivaja
- sauna
- koiravartion koppi
- hevostalli
- neljä käymälä- ja ulkokuonerakennusta
- kaivo ja
- palokaivo.

Jatkosodan jälkeen alueelle jäivät 20.6.1945 Puolustusvoimien hallintaan lataamon kalusto ja luolasto.

Viimeksi mainittu otettiin kokonaan varastokäyttöön.

Pertti Huttunen

Entinen Turku-opas

Lähteet:

- Insinöörierverstilutnantti Yrjö Arvola: Sotataloudellisia toimenpiteitä vuosina 1936 – 1939 ennen YH:ta. Sotataloustietoutta II. Helsinki 1988.
- Sotataloudellisia toimenpiteitä vuosina 1939 – 1944. Sotataloustietoutta III. Helsinki 1991.
- Turun teollisuuspiirin piirustuskopio Pääskyvuoren varikosta sisältäen asemapiirroksen luolista ja varastorakennuksista.
- Kahdeksansivuinen lataamon toimintakertomus 23.10.1939 – 15.6.1940.
- Liittoutuneiden valvontakomission kaksi luetteloa Pääskyvuoren koneista vuonna 1945.

Toiminnanjohtajan tuolilta

Hyvät Veljesviestin lukijat

Valoa näkyy jo – myös sen kuuluisan putken päässä. Siis – ei yksin kevään valo ole ilonamme, vaan voimme myös pikkuhiljaa itse kukin totuttautua aiheeseen, että pääsemme vallitsevista epidemiarajoituksista eroon. Tämä tapahtuu jollakin aikataululla, josta suuret suuntaviivat on jo annettu. Mutta – kaikki tietysti riippuu meistä itsestämme. Loppuun asti on noudatettava annettuja ohjeita, olta-
tava varovaisia, pestävä käsiä jne. Tehän tiedätte. Ja myös rokotukset on otettava – itse kunkin. Ajallaan. Kyllä tästä hyvää tulee – niin tulee yleensä, kun hitaasti edetään.

Kun ajattelen taaksepäin elettyä runsasta vuotta, mietin usein, mitä kaikkea olemme veteraanityössä tänä aikana menettäneet. Olemme joutuneet perumaan useita yhdessäolon hetkiä, jotka toiminnassa mukana oleville, pääosin jo ikääntyneille jäsenillemme, olisivat olleet tervetullutta vaihtelua arjen harmauteen. Olemme joutuneet – tahtomattamme – näillä perumisilla ajamaan toimintaa ennenaikaisesti alas. Vai olemmeko?

Mitä olemme saaneet tilalle? Voisin tietysti sanoa, että elämyksiä ruudun välityksellä, niihin on ollut mahdollisuus. Esimerkiksi viime joulun ”Muistojen joulu” Turun Tuomio-
kirkossa keräsi vajaat 3000 katselijaa. Moniko heistä oli meikäläisiä? Tilastoa tästä ei ole. Veikkaukseni on, moni, joka olisi normaalissa tilanteessa tullut kirkkoon, ei taltiointia ole katsonut. Tälle tapahtuneelle emme voi mitään.

Tämä nk. uusi normaali osui hankaan ajankohtaan. Veteraaniaika on lopuillaan – perinne aika tulossa. On tietysti totta, että pitääksemme veteraaniperinteen elävänä, ja eritoten viedäksemme sen sisältämää viestiä eteenpäin tuleville sukupolville, on

se tehtävä tulevien sukupolvien ehdoilla ja tavalla. Tämä pitää sisällään sähköisen maailman, sillä siellähän tämän päivän nuoret aikaansa viettävät – virtuaalisessa ympäristössä ja todellisuudessa. Me emme heitä siis tavoita ilman näitä ”häppäkkeitä”. Mutta yhtä kaikki – perinteisiä muotojakaan emme saa unohtaa. Jatkosakin on yhä kokoonnuttava silloin tällöin yhteen yhteisen asian ympärille. Uskoni on, että tällä hetkellä on tähän patoutunutta tarvetta runsaastikin.

Lähestymme Kansallista veteraanipäivää, järjestyksessään tämän vuotinen on 35. Valitettavasti päivän juhlallisuudet ovat edelleen pienimuotoiset. Vaikka halua olisi, rajoituksia emme pääse pakoon. Ehkä sitten seuraavalla kerralla – mutta

vuosi on pitkä aika. Toivon, että vielä olisi veteraanejakin mukana.

Yhdistyksen toimistohuoneiston myyntiprosessi on kestänyt suunnilleen saman ajan, kuin vallitseva epidemiatilannekin. Tällä hetkellä voimme todeta, että siinäkin näkyy valoa putken päässä. Ainakin kiinnostusta on olemassa. Ehkä tästäkin tulee hyvää – hitaasti etenemällä.

Näillä repaleisilla ajatuksilla toivottan kaikille lukijoille valoisaa kevättä ja tulevaa kesää. Entistä turkulaislähtöistä tasavaltamme päämiestä lainaten ”Kyllä se siitä” – ainakin näin toivomme.

Osmo Suominen
toiminnanjohtaja

Kapellimestari
Heikki Varanto-
la Liedon har-
joituksissa.

Sotaveteraanisoittajien kuulumisia

Turun Sotaveteraanisoittajien tiistaiset iltapäivät ovat vuosien ajan sujuneet yhteisharjoituksen merkeissä ja kahvipaussin aikana jutusteltiin ja tultiin tutuiksi. Sitten maailman järjestytti korona-epidemia. Nykypäivän ihmiselle todellisuuden ymmärtäminen ja rajoitusten hyväksyminen on hyvin vaikea - "ei voi olla totta". Samankaltainen reaktio syntyi varmaan myös marraskuussa v. 1939, kun ensimmäiset laukaukset kajahtivat naapurivaltiota. Selviytyminen konkreettisesta uhasta ja selviytyminen näkymättömästä uhasta on kuitenkin hyvin erilainen

prosessi. Suomalainen sisukkuus ja terve maalaisjärki ovat olleet ja ovat edelleen apuna kummassakin tapauksessa. Varsinkin hankalina aikoina musiikilla on suuri merkitys ihmisen mielialan tulkitsijana. Poikkeavat olosuhteet luovat usein myös uusia innovaatioita.

Mitähän Sotaveteraanisoittajan arkeen on pulpahtanut?
Haastattelun tuloksia:

Orkesterissa jo vuodesta 1996 asti mukana ollut, nykyinen II-konserttimestari, viulisti **Paavo Suorsa** tunnetaan innokkaana musiikinhar-

rastajana. Soittotaito ei rajoitu vain viuluun. Hyvin soivat myös banjo, kitara, ukulele, domra jopa jokin puhaltimistakin.

- ”Päivittäin tulee soitettua mm. erilaisia konserttoja. Uutena lisänä Mazasin teoksia / etydejä.

YouTubeista löytyy mieleistä kuunneltavaa erikoisesti klassiselta osastolta. Ukuleleharjoituksiin osallistun etäyhteydellä.”

Ykkösklarinetisti ja varakapellimestari **Markku Nurminen**:

- ”Jumppa on jäänyt mutta kävelyretket mäkisessä Puolalanpuistossa korvaavat osan liikunnasta ja Areenasta löytyy hyviä jumppaohjeita.

Orkesterilaisia perinteisessä Heikkilän sotilaskodin konsertissaan.

- Löysin arkistostani kokoelman MusicMinusOne-levyjä erilaisille kokoonpanoille (klarinetin stemma poistettu). Eniten saa soittaa pianistin kanssa mutta monia kamarimusiikkiryhmiä löytyy aina täyteen sinfoniaorkesteriin tai puhallinorkesteriin saakka. Niitä on melkein 50 levyllistä. Soitan niitä melkein joka päivä, vähintään joka toinen. Aloitin juuri kolmannen läpisoiton tälle kasalle. Säilyypähän jonkinlainen soitotaito mutta soittaminen on jo itsessään tärkeää ja antaa rikkautta. Elämä ilman musiikkia olisi erehdys totesi jo Nietzschekin.

- Tämä korona-aika on mielessäni rinnastunut sota-aikaan. Ruokaa sentään saa eikä tarvitse yöllä herätä pommisuojaan mennäkseen. ”

Marjo Heinonen, nuotistonhoitaja, viulisti ja mukana myös monenlaisessa yhdistystoiminnassa pohtii näin:

- ”Viihdyn yksiksenikin, joten karanteeniaika on sujunut kohtuullisen hyvin. Olen ulkoillut mm. Ruissalossa. Kun kaupungissa pöly lentää mielellään hakeutuu raitista ilmaa hengittämään.

Lasten ja lastenlasten kanssa on vietetty aikaa ulkosalla muistaen, että halata ei nyt saa.

Viulun soittaminen yksikseen ei ole

kovin mukavaa, vähän olen harjoitellut. Kun taas päästään porukalla harjoittelemaan, jota kovasti odotan, soittoon tulee päämäärä ja tarkoitus. Kun allakka on tyhjä eikä tarvitse juoksennella kelloa vilkuillen paikasta toiseen, olen ehtinyt selvittää isovanhempieni ja vanhempieni perintönä tullutta suurta määrää kirjoja. Samalla olen taas löytänyt lukemisen ilon. Kirjoja on tullut luettua jo vino pino.

Toivottavasti pian päästään yhdessä soittamaan ja tapaamaan mukavaa porukkaamme.”

Keväällä v. 2020 orkesterin pitkäaikainen kapellimestari Reijo Ahola siirtyi ”eläkkeelle”.

Uudeksi maestroksi valittiin orkesterin klarinetisti **Heikki Varantola**. Tuoreen kapellimestarin ajatukset suuntautuvat toiminnan/harjoitusten kehittämiseen.

-”Kun taas pääsemme aloittamaan harjoitukset, on hyvä asia, että ohjelmat/ohjelmurungot ovat jo olemassa ja ovat kaikkien tiedossa ja jokaisella on mahdollisuus niitä silloin tällöin harjoitella.

- Jos tapaamisrajoituksia höllynnetään, voidaan aloittaa stemmaharjoitukset aiemmin tehdyn suunnitelman mukaisesti.

- Olen myös viettänyt aikaa YouTu-

ben ym. sovellusten kanssa etsien sopivaa ohjelmistoa tulevaisuutta varten.

Työtapojakin tulee tutkisteltua:

- on tullut tutkittua ohjelmiston partituureja ja pohdittua ”laajennuksia” harjoitusvalmisteluun.

- on tullut mietittyä tapoja lähestyä eri kappaleiden olemusta. ”

Suuri osa soittajista on saanut rokotuksen. Niinpä **Aarni Numerla** (saksofoni) kutsui heti pienen joukon puhaltajia kotiinsa harjoittelemaan ja ”mukavaa oli”.

Pitkä ajanjakso rajoituksineen ei ole lannistanut Sotaveteraanisoittajia. Eräänä päivänä perinmemusiikki taas raikaa juhlasaleissa.

Terveyttä ja hyvää kevättä ja kesää.

Elvi Jalonen, Turun Sotaveteraanisoittajat, siht. ja viulisti

Perinnekuoro aloitusvalmiina

Perinnekuoron perustamissuunnittelussa päästiin jo viime vuoden syksyllä niin pitkälle, että ehdimme sopia ensimmäisistä esiintymisistä. Sovimme jo kolmesta tilaisuudesta ja valitsimme niissä esitettäväksi aiotut kappaleetkin. Listalla oli mm. Talvisodan muistojuhla tuomiokirkossa.

Turun Sotaveteraanilaulajien puheenjohtaja Kalevi Niemelä toteaa kertoo tavoitteeksi yli sata laulajaa.

- Iso kuoro on aikanaan mukana isoissa tilaisuuksissa koko maakunnan alueella. Tällainen laatu-joukko kootaan useista eri kuoroista. Syksyllä olimme suunnittelussa jo pitkällä, mutta valitettavasti korona vei sitten jalat alta.
- Mutta parempi aika tulee. Nyt näyttää siltä, että kevät on jo mennetty, syksymmällä aloitamme.
- Perinnekuoroa johtaa Pekka Salminen. Hän johtaa edelleen myös Turun Sotaveteraanilaulajia.

Paastoajan virret veteraanilaulajien tukemana.

Kuva Osmo Suominen.

Kokouskutsu

*Turun Sotaveteraanit ry vuosikokous pidetään 12.5.2021 kello 14.00 alkaen
Turun Tuomiokirkkoseurakunnan juhlasalissa, Eerikinkatu 3 (2 krs)
Kahvi kello 13.00 alkaen. Käsitellään sääntömääräiset asiat. Lyhyt kokousesitelmä.*

Tervetuloa!

Hallitus

"Vie määräys hevosenotosta"

Olen syntynyt silloin Askaisiin, nykyisin Naantaliin kuuluvassa Kärmläisten saarella vuonna 1929. Askaisten Sotilaspoikiin liityin 1941 parisen kuukautta ennen jatkosodan syttymistä. Askaisten Suojeluskunnan paikallispäällikkö Hjalmar Nurmen ja kansakoulunopettaja Irene Sinisalon (o.s. Laaksonen) suosituksesta minut nimitettiin Askaisten Sotilaspoikien johtajaksi huhtikuussa 1943.

Aikuisia miehiä ei ollut käytettävissä. Tässä tehtävässä toimin siihen asti kunnes valvontakomission määräyksestä sotilaspoikien toimin-

ta lopetettiin. Lopettamista seurasi myöskin monenlaisia huhuja ja pelotteluja. Tästä johtuen äitini poltti koko kertyneen aineiston valokuvia myöten. Siksi tähän muistelooni ei ole liitettävänä mitään alkuperäistä vaan kaivan sen mitä melkein 92-vuotiaan muistilokerosta on kaivettavissa.

Vietettiin aikaa juhannuksen 1944 alla. Perääntymistaistelut rintamalla olivat alkaneet reilut kaksi viikkoa aiemmin. Materiaali- ja miestappiot olivat suuret. Samoin oli laita myöskin hevosten kohdalla. Määräys uudesta hevosenotosta saapui myös Askaisten Suojeluskunnan paikallispäällikölle. Hän soitti minulle ja

Sotilaspoika-ajan tapahtumia muistelevalle Pauli Saarinen kuuluu Tuki- ja perinneyhdistyksen perustajien ryhmään. S-ryhmän eri tehtävissä hän toimi 10 vuotta, Turun Keskossa 28 vuotta, viimeiset 17 vuotta tiedotuspäällikkönä. Harrastuksistaan hän mainitsee järjestötoiminnan ja tietovisat.

Sotavangit maanviljelystöissä Helsingin seudulla 3.10.1941. SA-kuva

kertoi seuraavan: “Poikani Mikko (sotilaspoika) käy viemässä nämä määräykset taloihin, joista hevonen otetaan, mutta kun sinä tunnet hyvin Lempisaaren kartanon omistajan Lars Gabriel von Haartmannin niin käy viemässä määräys hänelle. Määräyksen saat minulta.”

Tein työtä käskettyä. Esitin asiani ja näytin määräyksen, johon Haartman totesi: “Meiltä on jo kolme hevosta armeijan käytössä mutta määräys on määräys ja sitä pitää noudattaa. Mennään katsomaan missä Salonen on (entinen eläkkeelle ollut työnjohtaja, joka tuli uudelleen töihin).

Salonen löytyi ja hänelle Haartman kertoi: “Saarinen toi meille tällaista postia. Sinä saat katsoa hyvän hevosen, jonka lähetämme mutta ei me tätä hevosta voida toimittaa kun se on tiine (varsova).

Haartman oli jonkin verran huonokuuloinen. Salonen vinkkasi minut hieman sivummalle ja totesi: “Kyllä tämä hevonen lähtee. Ei valakka (leikattu) ole ennenkään ollut tiine”. Kun määräys oli jätetty Saloselle ja minä saanut nimen paperiin, kysyi minulta: “Oletko saanut hiljattain kahvia?” Vastasin että korviketta olen kyllä aamulla juonut mutta siitä kun olen saanut kahvia on tainnut kulua jo parisen vuotta. Tähän hän tokaisi: “Jo on sitten aika. Mennään katsomaan onko rouva jo laittanut kahvipöydän valmiiksi?”

Mennessämme hän kertoi, että sukulaiset Ruotsista lähettelevät paketteja, ettei tarvitse korviketta keitellä. Kahvipöytä oli valmiina ja siinä oli kyllä monenlaista herkkua. Kahvinjuonnin lomassa juteltiin. Yksi asia on jäänyt erikoisen hyvin mieleeni. Se liittyi venäläisiin sotavankeihin, joita maanomistajilla oli mahdollisuus saada peltotöihin työväeksi.

Lempisaaren kartanossakin heitä oli neljä. Heille oli kartanon naisväestä määrätty oma emäntä, joka vastasi heidän ruokahuollosta. Haartman kertoi: “Kuukausi sitten kävivät tar-

kastajat tutkimassa miten meillä tätä työvoimaa käsitellään ja minkälaiset ovat kokemuksemme. Ennen minun luokseni tuloa he olivat haastatelleet Salosta ja emäntää. He olivat kertoneet asiat juuri niin kuin ne meillä ovat. Kun sitten tulivat minun luokseni sain tiukat kyselyt ja nuhteet siitä, että meillä ei noudatettu annettuja normeja vaan ruokaa on tarjolla normeja enemmän. Minä vastasin, että jos näille miehille annetaan ruokaa normien mukaan he juuri ja juuri

taitavat pysyä hengissä. Meillä vaaditaan kuitenkin, että tekevät työtä ja siksi annetaan myöskin ruokaa. Tar kastajat pistivät lakin päähänsä ja poistuivat.”

Näin päättyi myöskin minun hevosenottomatani Lempisaaren kartanoon. Ehkä siihen aikaan harvinaisen kahvipöytätarjoilu aiheutti sen, että muistan tapahtuman kuin eilsen päivän vaikka siitä on melkein 77 vuotta.

Metsätöissäkin sotavanki Kurkisoella. SA-kuva

Sotilaat töissä Kurkijoella. SA-kuva Viljo Pielinen

Hangon saksalaisleiri oli valtava terminaali

Hangon Tulliniemessä toimi vuosina 1942 – 1944 suuri saksalaissotilaiden kauttakulkuleiri, jonka toiminnassa oli paljon yhtäläisyyksiä Turun Pikku-Berliiniin (Vetoakseli 2/2018). Hangossa ei kuitenkaan käytetä nimitystä Pikku-Berliini. Erona on myös se, että Turun saksalaisalueesta on jäljellä vain muistelmia ja muutama valokuva, kun taas Hangon leirin alun perin 130 rakennuksesta muutamia on edelleen olemassa, vaikkakin luhistuneina ja verkkoaidalla eristettyinä.

Venäläiset jättivät Hangon tukikohsansa joulukuussa 1941. Saksalaisten Durchgangslager Hanko rakennettiin sitten nopeassa tahdissa keväällä ja kesällä 1942, jolloin jo Saksan 7. Vuoristodivisioona (osa 20. Vuoristoarmeijaa) siirrettiin Hangon kautta Lappiin ja Pohjois-Norjaan. Alueen rakennutti varusteluministeri Albert Speerin alaisuudessa toiminut työorganisaatio Todt. Suomalainen Puutalo Oy toimitti pääosan sotilaitten parakeista sekä myös vaneriteltat, joihin majoitettiin saksalaisten kanssa yhteistoiminnassa olleet ukrainalaiset. Neuvostoliiton jäljiltä ei rakennuksia juurikaan ollut. He keskittyivät Tulliniemessä lähinnä puolustusasemien rakentamiseen.

Hangon leiri mitoitettiin 3 000 sotilaille, mutta ajoittain leirissä oli jopa 4 000 – 5 000 sotilasta. ”Pisimmissä pohjoisen junissa oli 30 karjavatunua ja jokaisen lavereilla loikoi 27 sotilasta. Lapista palaavat miehet ostivat ensi töikseen portin ulkopuolella kanttiiniaan pitäneiltä suomalaisilta lotilta korin olutta muutaman miehen porukkaan ja istuivat sen ympärille”, kertoo portin lukot aukaissut ja oppaana toiminut Tarja Kvarnström. Lotat myivät tiettävästi hyvin.

Kuten Turussa, täälläkin miehet siivottiin, vietiin täisaunaan ja lääkärintarkastukseen sekä annettiin edustuskelpoiset asepuvut. Rintamalle

Useimmille Hangon saksalaisleirin rakenteille kuluneet 80 vuotta ovat olleet liikaa. Tämä majoituskasarmi on säilyttänyt hahmonsaa, vaikka katto onkin jo romahtanut. (Kuva: Sami Heino)

Tämän rakennuksen ikkunat ovat kalterein vahvistetut. Siitä on päätelty kysymyksessä olleen todennäköisimmin asevaraston tai ehkä putkan.

palaavat miehet puolestaan aseistettiin.

Hanko sopi erinomaisesti läpikulkuun, sillä saksalaisten miehittämään Tallinnaan oli lyhyt meriyhteys. Koska leirin sisälläkin oli iso kanttiini, elokuvateatteri ja muita palveluja, eivät varsinkaan itävaltalaiset sotilaat jatkaneet pitkää ja vaarallistakin matkaa kotimaahansa, vaan jäivät Hankoon viettämään lomaansa. Jokaisen sotilaan kuului saada kerran vuodessa kahdeksan päivän kotiloma, mutta se ei useinkaan toteutunut.

Kaivauksissa tuhansia esineitä

Arkeologi Jan Fast tutustui Hangon saksalaisalueeseen vuonna 2014 ja totesi sen erittäin kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi. Sen jälkeen alueella on suoritettu Hangon kesäyliopiston konfliktiarkeologian kurssien toimesta kaivauksia. Parikymmentä tuhatta esinettä on jo löydetty. Ne ovat enimmäkseen pientä käyttötavaraa, kolikoita, nappeja, viina- ja viinipulloja ja tupakka-askeja sekä kaikkein eniten risaisia kampoja, jotka ehkä on heitetty pois, kun on saatu ostetuksi uudet tilalle. Kala- ja lihasäilykerasioita on myös runsaasti, usein norjalaisvalmistajan merkinnöin. Sulatejuustotuubien jäänteet kertovat saksalaisotilaiden olleen erityisen mieltyneitä tähän herkkuun.

Fast tekee tutkimusten pohjalta väitöskirjaansa ja pyrkii erityisesti selvittämään miesten henkilöhistoriaa. Hänen mukaansa Suomeen tulleet saksalaiset sotilaat eivät olleet mitään alokkaita. Useimmilla oli sotakokemusta jo Kreikasta, Ranskasta, Puolasta tai Balkanilta.

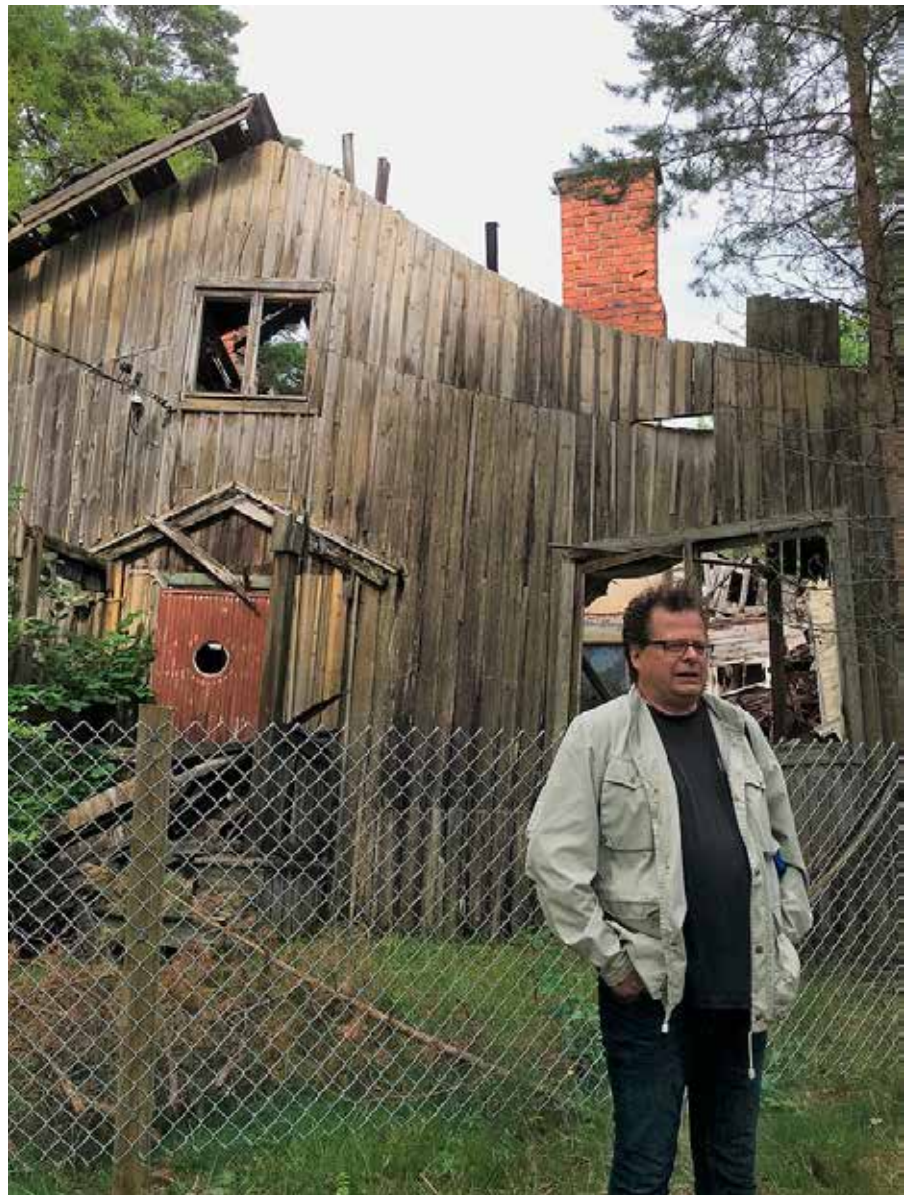
Kun suomalainen vapaaehtoinen SS-pataljoona kesäkuussa 1943 palasi Suomeen, vastaanottokatselmus pidettiin Hangossa ja yhden tunnin aikana miehet vaihtoivat saksalaiset sotilasasunsa suomalaisiin.

Tulliniemen leirin kirjavat loppuvaiheet

Saksalaiset lähtivät sekä Hangosta että Turusta syyskuussa 1944. Osa Tulliniemen parakeista luovutettiin Neuvostoliitolle Porkkalaan. Jäljelle jääneisiin rakennuksiin koottiin Neuvostoliittoon palautettavat sotavangit. Heidän jälkeensä alueella olivat karanteenissa Suomeen palaavat sotavangit ja muun muassa saksalaisten töissä olleet ja heidän mukaansa lähteneet suomalaiset naiset. Valtiollisella poliisilla oli alueella oma rakennuksensa, jossa palaajat kuulusteltiin ja tutkittiin.

”Vuosina 1947 – 1963 Tulliniemessä toimi naisten työsiirtola, jossa pidettiin lähinnä pikkurötöksistä, kuten rattijuoppoudesta tai irtolaisuudesta pidätettyjä naisia. Vastaavasti miehet vietiin Maarianhaminaan tai Seutulaan lentokenttää rakentamaan, naiset tuotiin tänne räsymattoja ja kankaita kutomaan. Heitä kävi myös kaupungilla tehtaissa ja verstaissa töissä”, kertoo Kvarnström. Kun samaan aikaan alueella oli merialueen miinanraivaajia, voi arvata, että kanssakäymistä syntyi.

Parakkeja käytettiin vuosina 1960 - 1980 myös asuntolina Turun Pik-

Arkeologi Jan Fast tekee tohtorinväitöskirjaansa Hangon saksalaisalueesta. Hänen taustallaan olevassa rakennuksessa Valtiollinen poliisi kuulusteli muun muassa sotavankeudesta palaavia sekä saksalaisten työssä olleita ja Norjasta tai Saksasta palaavia naisia. (Kuva: Tarja Kvarnström)

Vuodesta 2014 on Hangon Tulliniemessä suoritettu arkeologisia kaivauksia Jan Fastin johdolla. Lähes 20 000 pikkuesinettä, kolikoita, nappeja, pulloja, säilykepurkkeja ja muuta on saatu päivänvaloon. (Kuva: Jan Fast)

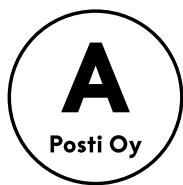
ku-Berliinin tapaan. Hangon rannikkopatteristo harjoitteli alueella ja siellä oli pitkään patteriston varastoja. Kun patteristo lakkautettiin vuonna 2002, jäivät rakennukset tyhjiilleen ja rappeutuivat. Vielä jäljellä olevat parakit ovat luhistuneet ja lahoavat korjauskelvottomina paikalleen. Alue on turvallisuussyistä aidattu ja lukittu. Kantarellit viihtyvät aitojen sisäpuolella, mutta Tarja Kvarnström pyytää jättämään ne poimimatta. Maaperässä on ainakin DDT:tä. Onpa muutama kaivauksilla työskennellyt ja arkeologi Fast itsekin saanut outoja sairauksia.

Jarkko Heino

Lähteinä ovat olleet arkeologi Jan Fastin haastattelut Yleisradiossa ja lehdissä. Paikalla oppaana oli Tarja Kvarnström.

Joku onneton alppijääkäri on hukannut lakkiinsa kuuluvan Edelweiss-alppitähti –tunnuksensa, kunnes Hangon kesäyliopiston arkeologiopiskelijat sen löysivät 80 vuotta myöhemmin. (Kuva: Jan Fast)

Posti Green

OP-mobiili, pankki siellä missä sinäkin.

Hoida pankki- ja vakuutusasiasi mutkattomasti selkeällä OP-mobiililla – missä tahansa oletkin.

Aloita OP-mobiilin käyttö lataamalla sovellus älypuhelimellesi sovelluskaupasta. Saat monipuolisen, mutta yksinkertaisen käyttöliittymän helpottamaan arjen pankki- ja vakuutusasiointiasi. Lue aiheesta lisää op.fi/op-mobiili

OP-mobiiliin tarjoaa osuuspankki.

OP Turun Seutu

VELJESVIESTI

Turun Sotaveteraanit Ry:n jäsenlehti
Vastaava toimittaja: Pekka Paatero
Päätoimittaja: Aimo Forsell
Puh. 050 463 5501
Toimittaja: Osmo Suominen

Toimisto
Läntinen Pitkäkatu 37, 20100 Turku
Puh. (02) 251 6870